

Աշխարհագրական թաղանթ. Ե-ի ամենաբարդ և յուրօրինակ թաղանթը աշխարհագրական (լանդշաֆտային) թաղանթըն է, որը ձևավորվել է բոլոր ոլորտների շփման ասպարեզում՝ էներգիայի և նյութի փոխանակության պրոցեսում։ Աշխարհագրական թաղանթի հզորությունը մեծ չէ, նա ընդգրկում է մթնոլորտի ստորին շերտը (մինչև 18 կմ), ջրային թաղանթը ամբողջապես՝ մինչև օվկիանոսի ամենախոր անդունդները և կարծր կեղևի նըստվածքային հատվածը։ Այստեղ նյութը գտնվում է ագրեգատային երեք վիճակում։ Աշխարհագրական թաղանթը ընդգրկում է նաև կենսաթաղանթը՝ իր բոլոր դրսերումներով։ Աշխարհագրական թաղանթը կլանում է Ե-ի վրա ընկնող արեգակնային էներգիայի հիմնական մասը և կոսմիկական այլ ազդեցություններ։ Այդ թաղանթը ձևավորվել է Ե-ի ներքին (ներծին) և Արեգակի (արտածին) էներգիաների փոխներգործության պրոցեսում։

կազմությամբ այն երկրագնդի ամենաբարդ մասն է: Գրականության մեջ Ա. թ-ի հոմանիշներն են «լանդշաֆտային թաղանք», «բիոգեոսֆերա» (կենսաերկրանորոտ), «էպիգեոսֆերա» (արտաքին երկրառորտ) հասկացությունները: Ա. թ-ի վերին սահմանը, ըստ ակադ. Ա. Ա. Գրիգորևի, անցնում է ստրատոսֆերայով (օգննի առավելագույն կուտակման շերտից ցած, 20—25 կմ բարձրության), ստորին սահմանը՝ երկրի մակերևույթի ենթակեղևային շերտով, ըստ երևույթին, «Մոխորովիչի մակերևույթից» քիչ ցած: Ա. թ-ի կառուցվածքի հիմնական առանձնահատկություններն են՝ բաղադրիչ տարրերի փոխադարձ ներթափանցումը, ներքին կազմի հարկայնությունը և տարածական բարդ մասնատվածությունը, նյութի ագրեգատային 3 վիճակում (պինդ, հեղուկ, զազային) գտնվելը, արեգակնային էներգիայի կլանման ու վերափոխման բազմազան բնույթը:

Ա. թ-ում ծագում, զարգանում և աշխարհա-երկրաբանական երևույթներին ակտիվ մասնակցություն է ունենում օրգ. կյանքը: Ա. թ. մարդկային հասարակության կյանքի և վերափոխող գործունեու-

թյան ասպարեզն է: Ա. թ-ի զարգացման ընթացքում ցամաքի մակերևույթի վրա, օվկիանոսի և ծովի հատակում, նրա բաղադրիչները առաջացրել են համակցություններ՝ աշխարհագրական կամ բնական տերիտորիալ կոմպլեքսներ (գեոկոմպլեքսներ), որտեղ կատարվում է էներգիայի և նյութի անընդհատ փոխանակություն, բաղադրիչների փոխներգործություն: Վերջիններս ել ընկած են Ա. թ-ի ամբողջականության և անքակտելիության հիմքում, պայմանավորում են նրա գոյությունը որպես բնության ուրույն երևույթի, որոշակի դեր խաղում նրա կազմության, դինամիկայի ու զարգացման մեջ: Ա. թ-ի զարգացման օրինաչափությունների իմացությունը անհրաժեշտ է բնության վերափոխման հարցերը ձիշտ լուծելու, բնական հարստությունները հետախուզելու և նպատակահարմար օգտագործելու համար:

Աշխարհագրական թաղանթում էներգիան տարբեր ձևափոխությունների է ենթարկվում՝ վերածվելով ջերմային, մոլեկուլյար, քիմ., կինետիկ, պոտենցիալ, էլեկտրական էներգիաների, որի հետևանքով այդտեղ կենտրոնացվող արեգակնային էներգիան կյանքի գոյության պայմաններ է ստեղծում: